

Лисенко О.А.

кандидат фізико-математичних наук,

доцент кафедри менеджменту

Національного університету харчових технологій

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ СПОЖИВАННЯ ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Стаття присвячена порівняльному аналізу показників споживання та витрат на хліб та хлібопродукцію. Визначено вплив доходів на зміни обсягів споживання основного виду продукту харчування. На основі регресійного аналізу спрогнозовано значення індикаторів продовольчої безпеки країни.

Ключові слова: споживання, продовольча безпека, хліб, доходи, витрати, населення

Лысенко Е.А. АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ПОТРЕБЛЕНИЯ ХЛЕБОБУЛОЧНЫХ ИЗДЕЛИЙ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

Статья посвящена сравнительному анализу показателей потребления и расходов на хлеб и хлебопродукцию. Определено влияние доходов на изменения объемов потребления основного вида продукта питания. На основе регрессионного анализа спрогнозировано значение индикаторов продовольственной безопасности страны.

Ключевые слова: потребление, продовольственная безопасность, хлеб, доходы, расходы, население

Lysenko O.A. THE ANALYSIS OF CONSUMPTION INDICATORS OF BAKERY PRODUCTS IN THE CONTEXT OF ENSURING FOOD SECURITY OF THE COUNTRY

Article is devoted to the comparative analysis of indicators of consumption and expenses on bread and grain products. Influence of the income on changes of consump-

tion volumes of a main type of a food product is defined. On the basis of the regression analysis value of indicators of food security of the country is predicted.

Key words: consumption, food security, bread, income, expenses, population

Постановка проблеми. В сучасних ринкових умовах постійне зростання споживання продовольства зумовлене темпами економічного розвитку, урбанізацією та розвитком ринку біопалива. Тому забезпечення продовольчої безпеки країни є однією із головних завдань держави і вимагає постійного моніторингу основних індикаторів продовольчої безпеки та виявлення тенденцій з метою підтримки відповідного рівня забезпечення продовольством загалом, і, зокрема, основним продуктом харчування населення України – хлібом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням щодо забезпечення продовольчої безпеки України присвячено багато праць провідних вчених країни. Зокрема, Гойчук О. [1], Березін О. [2], група вчених під керівництвом Тринько Р. [3] досліджували основні проблеми продовольчої безпеки та визначали основні напрямки її забезпечення. Саблук П. та ін. [4] присвятили свої дослідження розробці теоретико-методологічних підходів щодо забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобалізації. Питання задоволення попиту на хліб та хлібобулочні вироби в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни були розглянуті в роботах Родченко В. [5], Мелешко М. [6], вчених наукової школи Федулової І. [7].

Постановка завдання. Враховуючи вищезазначене можна сформулювати дослідження, яке передбачає аналіз показників споживання та витрат на хліб та хлібопродукцію в залежності від доходів домогосподарств та на основі регресійного аналізу виявлення тенденцій щодо споживання населенням основного продукту харчування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зауважує Волкова С.Ф., історично, на Україні зумовлені значні обсяги споживання хлібних виробів, оскільки вони забезпечують більше 50% добової потреби в енергії і до 75% потреби в рослинному білку [8, с. 43]. Частка хлібопродуктів у раціоні населення України складає 15%, що становить в середньому 8,81% від загальних витрат на харчу-

вання. Це свідчить про достатньо високі обсяги споживання основного продукту харчування і стабільність попиту на нього [5, с. 42].

Зважаючи на те, що хліб є стратегічним продуктом харчування, був проведений порівняльний аналіз за основним індикаторами, які свідчать про забезпечення продовольчої безпеки країни [9].

Перший показник, який свідчить про достатність забезпечення хлібом та хлібопродукцією населення України, є достатність запасів зерна у державних ресурсах. За даним показником в державних засіках повинно бути не менше 20% зерна, зокрема продовольчої пшениці та жита. При цьому державні запаси не можуть бути використані в особистих селянських господарствах або сільгоспприємствах. Таким чином, як зазначає Мелешко М.І., для задоволення наявного попиту великих і середніх підприємств з переробки зерна державні ресурси зерна становлять в середньому не менше 80% від загальнодержавних потреб у товарних партіях зерна для продовольчої переробки [6, с. 63-64].

Загалом рівень самозабезпеченості зерном в Україні за статистичними даними у 2008-2014 рр. завжди перевищував 100%, причому у 2010 р. найнижчий рівень склав 144,1%, а найвищим рівень самозабезпеченості зерном був у 2014 р. і дорівнював 230,9% [10, с. 37; 11, с. 35]. Отже, за умов виваженої політики держава зможе забезпечити продовольчим зерном виробництво «соціальних» сортів хлібу.

Дослідження показників самозабезпеченості та збалансованості виробництва хліба та хлібопродуктів у 2008-2014 рр. показало, що країна повністю забезпечена основним продуктом харчування власного виробництва (показник імпортозалежності складав не більше 0,5%). Питома вага експорту мала тенденцію протягом 2009-2013 рр. до повільного зростання, за виключенням несприятливого 2014 р. [12, с. 55]. Але показник продовольчої безпеки свідчить, що протягом 2008-2014 рр. частка хлібних виробів вітчизняного виробництва на внутрішньому ринку не перевищувала 37% і мала тенденцію щодо повільного її зменшення. Отже, внутрішній попит на 2/3 забезпечувався за рахунок «тіньового» виробництва хлібобулочних виробів. Така ситуація є несприятливою для вели-

ких підприємств, які повинні забезпечувати виробництво соціальних сортів хлібу в контексті підтримки продовольчої безпеки державою, яка не має вплив на сектор малих підприємств хлібопечення.

Наступним, одним із головних індикаторів продовольчої безпеки, є економічна доступність продукції. Порівняльний аналіз обсягів споживання хліба та хлібопродукції протягом 2008-2014 рр. показав перевищення мінімально необхідних значень споживання: від 10,7% у 2008 р. до 7,1% у 2013-2014 рр. Проте, враховуючи вагову структуру, за якою розраховується Індекс споживчих цін, частка хліба в групі «Хліб та хлібні продукти» становить лише 40,78% (пшеничний з борошна вищого гатунку – 10,79%, пшеничний з борошна першого гатунку – 10,13, житній, житньо-пшеничний – 8,07, батон – 11,77%) [13].

Відповідно до даних показників споживання хліба у 2008-2014 рр. в середньому на місяць на одну особу складало від 130 г до 122 г. Отже, українці віддають перевагу крупам, рису та бобовим за рахунок зменшення споживання хлібу. На фоні повільно знижуючої динаміки споживання хліба та хлібопродуктів, темпи зміни витрат мають навпаки повільно зростаючий характер внаслідок інфляції, за рахунок змін переваг населення і достатньо коливного рівня платоспроможності населення. Так, максимально гроші витрачалися домогосподарствами в середньому по країні на хліб та хлібопродукти у 2011 р., потім поступово витрати зменшувалися за умов стабілізації розвитку економіки України, а у 2014 р. витрати знов зросли на 0,5%.

Розглядаючи обсяги споживання хлібу та хлібопродукції міськими та сільськими домогосподарствами можна сказати, що протягом 2010-2014 рр. сільське населення віддавало переваги у своєму раціоні основному виду продукту харчування, споживаючи його більше ніж на чверть на відміну міських домогосподарств (рис. 1, 2).

Стосовно витрат міських та сільських домогосподарств, то необхідно зауважити, що у витратах міських домогосподарств (рис. 1) спостерігалася аналогічна картина, як і по Україні в цілому, хоча у 2012 р. витрати на хліб та хлібопродукти у міських домогосподарствах були меншими порівняно з попереднім ро-

КОМ.

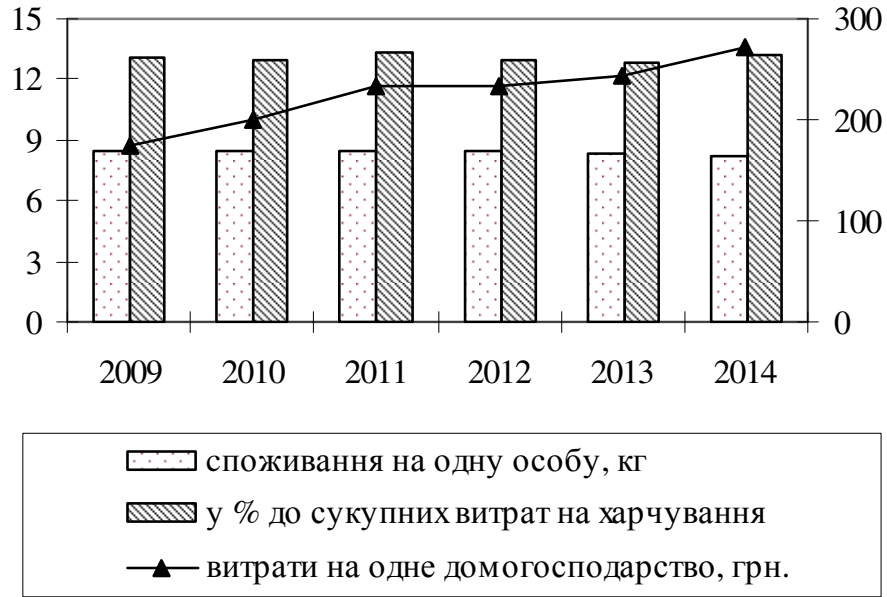

Рис. 1 Споживання хліба та хлібопродуктів міськими домогосподарствами та грошові витрати домогосподарств на основний вид продовольства протягом 2009-2014 рр.

Побудовано автором на основі даних [10, с. 8, 11; 14-18]

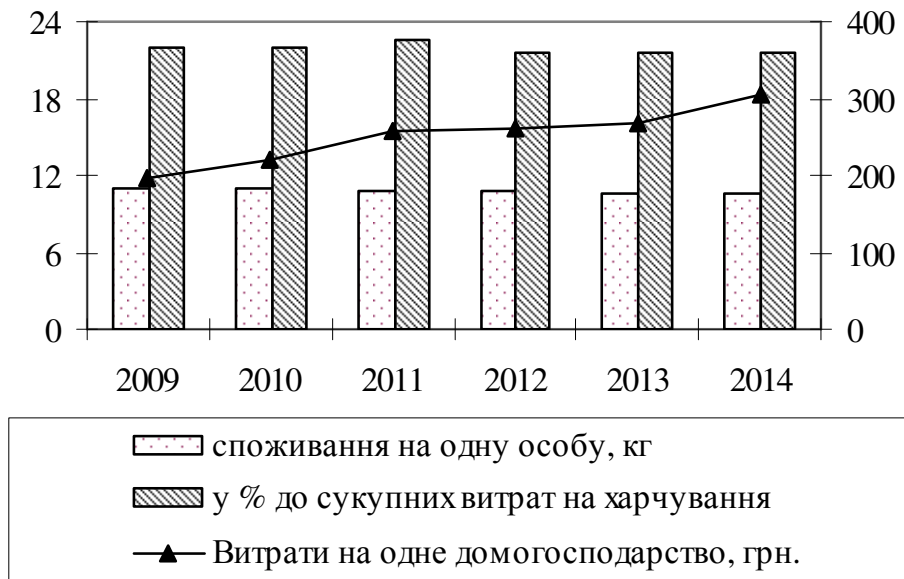

Рис. 2 Споживання хліба та хлібопродуктів сільськими домогосподарствами та грошові витрати домогосподарств на основний вид продовольства протягом 2009-2014 рр.

Побудовано автором на основі даних [10, с. 8, 9; 14-18]

У сільських домогосподарствах (рис. 2) витрати були більшими порівняно з міськими домогосподарствами на 9-12% при споживанні більше ніж на чверть, що відобразилося на структурі витрат на харчування, в якій частка витрат на хліб та хлібопродукти складала у 1,5 рази більше, ніж у структурі витрат міських домогосподарств.

Наступним є доцільним порівняти обсяги споживання та витрати на основний продукт харчування в залежності від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів (табл. 1).

Таблиця 1

Споживання хліба та хлібопродуктів та грошові витрати домогосподарств залежно від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів у 2010-2014 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014
Нижче прожиткового мінімуму					
Споживання, кг на одну особу	8,3	8,1	8	8	7,6
Грошові витрати домогосподарств, грн.	217,1	234,6	230,0	239,7	276,4
У % до сукупних витрат на харчування	19,2	21,2	20,1	20,0	19,7
Нижче середнього рівня загальних доходів					
Споживання, кг на одну особу	9	9,1	9,2	9	8,7
Грошові витрати домогосподарств, грн.	205,5	233,8	232,1	242,5	272,3
У % до сукупних витрат на харчування	17,3	17,8	17,1	16,9	17,2
Диференціація споживання між квінтільними групами	1,15	1,08	1,02	1,06	1,15
Диференціація витрат між квінтільними групами	0,93	1,14	1,14	1,16	1,13

Джерело : розроблено автором на основі даних [14, с. 121, 127, 303, 309; 15, с. 113, 119, 299, 303; 16, с. 121, 127, 298, 308; 17, с. 113, 119, 289, 293; 18, с. 113, 119, 293, 299]

Як показують дані табл. 1 домогосподарства, які мали доходи нижче прожиткового мінімуму протягом 2010-2014 рр. споживали хліб та хлібопродукти нижче за мінімальний рівень споживання і за п'ять років споживання даного виду продукту знизилося майже на 10%. Зважаючи на те, що найбільшні верстви населення стабільно протягом 2010-2014 рр. у сукупних витратах на харчування

відводили п'яту частину на хліб та хлібопродукти, то можна сказати, що зростання грошових витрат на хліб та хлібопродукти відбувається пропорційно до зростанню рівня прожиткового мінімуму, який не відповідає темпам зростання цін на досліджуваний вид продукції, що в результаті призвело до падіння рівня його споживання.

У групі досліджуваних домогосподарств, які мали доходи нижче середнього рівня загальних доходів було виявлено, що споживання хліба та хлібопродуктів відбувалося на рівні, який перевищував мінімальний, хоча і незначно (до 10%). Загалом в цій групі проявилися нехарактерні тенденції щодо споживання даного виду продовольства: так порівняно з попередніми роками споживання зросло до 2012 р., а потім почало інтенсивно спадати відповідно до змін платоспроможності домогосподарств даної групи. Як і в попередній групі досліджуваних, дана група домогосподарств стабільно виділяла 17% усіх грошових витрат на хліб та хлібопродукцію, хоча і меншу на 3%.

Загалом, аналіз структури витрат на харчування в залежності від грошових доходів за децильними групами показав, що протягом 2010-2014 рр. найбільша частка витрат (20%) відводилася на хліб та хлібопродукти у найбіднішій частині домогосподарств і поступово зменшувалася до 10% у найбагатшій частині домогосподарств.

На основі вищевикладеного доцільно проаналізувати дані диференціації як споживання, так і витрат між квінтільними групами домогосподарств країни (табл. 1). Так, дані диференціації споживання хліба та хлібопродуктів свідчать про те, що у 2010 р. та у 2014 р. спостерігалася найбільша різниця в обсягах споживання, яка поступово зменшувалася і у 2012 р. досліджувані групи домогосподарств (найбідніша та найбагатша) практично не відрізнялися в обсягах споживання основного виду продовольства.

В свою чергу, диференціація витрат на споживання хлібу та хлібопродуктів в динаміці за квінтільними групами домогосподарств з найбільшими та найменшими доходами показує, що у 2010 р. витрати на хліб та хлібопродукти у 20% домогосподарств з нижчими доходами були більшими за витрати у групі з

найвищими доходами, проте у наступні чотири роки спостерігалася диференціація в інший бік, тобто до 2013 р. різниця витрат на споживання зростала за рахунок споживання більш дорогих видів хлібобулочних виробів у групі з найбільшими доходами. Проте у 2014 р. на фоні зменшення загальної платоспроможності населення диференціація між найбільш біднішими домогосподарствами та найбагатшими знов почала зменшуватися, ставши меншою за рівень 2011 р.

На основі статистичних даних споживання хлібу та хлібопродуктів був проведений регресійний аналіз, який дозволив спрогнозувати такі значення основних показників продовольчої безпеки країни у забезпеченні основним видом продовольства.

Отже, за рахунок забезпечення зерновими запасами більше ніж на 80% при нормі 20% держава спроможна забезпечувати рівень продовольчої безпеки.

З високою достовірністю можна сказати, що фонд споживання практично не зміниться в середньому по країні, тобто українці показують стабільний рівень споживання хліба та хлібопродуктів, навіть незважаючи на подорожчання даного виду продовольства. Але на фоні стабільного споживання основного продукту харчування, в групі домогосподарств, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму виявлено з достатньо високою достовірністю подальше, хоча і незначне, падіння споживання хліба та хлібопродуктів, яке в цій групі і так є недостатнім. Така тенденція є наслідком того, що дані домогосподарства не збільшують частку витрат на основний вид продовольства у загальних витратах на харчування. В свою чергу, витрати на споживання хліба та хлібопродуктів, що виділяються одним домогосподарством в середньому по країні з високою достовірністю будуть зростати, при цьому в групі домогосподарств з доходами нижче середнього рівня загальних доходів по країні з достатньо високою достовірністю витрати будуть зростати удвічі меншими темпами.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. З метою забезпечення продовольчої безпеки державі необхідно, з одного боку, приділяти більше уваги впровадженню заходів, що дозволять підвищити платоспроможність населення, яке має доходи нижче прожиткового

мінімуму, з іншого боку, розробити державну програму підтримки вітчизняної хлібопекарської промисловості у виробництві «соціальних» сортів хлібу.

Бібліографічний список:

1. Гойчук О.І. Продовольча безпека. Монографія / О.І. Гойчук. – Житомир: Полісся, 2004. – 348 с.
2. Березін О.В. Проблеми формування продовольчого ринку України : моногр. / О.В. Березін. – К. : Вища школа, 2002. – 211 с.
3. Продовольча безпека країни: стан та перспективи зміцнення / керівник авт. кол. проф. Р.І. Тринько. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 304 с.
4. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В.І. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
5. Родченко В.Б. Регулювання ринку хлібопекарської продукції у розрізі продовольчої безпеки регіону / В.Б. Родченко // Агросвіт. – 2010. – №24. – С. 40-44.
6. Мелешко М.І. Державне регулювання ринку зерна і ринкових відносин та їх роль в системі забезпечення продовольчої безпеки / М.І. Мелешко // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 10. – С. 61-64.
7. Принципи збалансування продовольчої безпеки : монографія / [керівник авт. кол. І. В. Федулова та ін.]. – К. : Кондор, 2014. – 378 с.
8. Волкова С.Ф. Проблемы эффективного развития хлебопекарной промышленности Украины / С.Ф. Волкова // Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості : матер. наук.-практ. конф. (25 вересня 2014 р., м. Одеса). – Одеса: Фенікс, 2014. – С. 43-47.
9. Наказ «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» від 02.03.2007 №60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум. : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.
10. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2014 : стат. збірник / Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 55 с.
11. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України

у 2009 : стат. збірник / За ред. Ю.М. Остапчука; Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. : Держкомстат України, 2010. – 55 с.

12. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 році : стат. збірник / Відп. за вип. А.О. Фризоренко. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 153 с.

13. Осташко Т.О. Регулювання зернового ринку в умовах зростання світових цін [Електронний ресурс] / Осташко Т.О. // Економіка підприємства. – 2008. – №2. – Режим доступу : http://eip.org.ua/docs/EP_08_2_66_uk.pdf

14. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2014 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат. збірник / Відп. за вип. І.І. Осипова. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. І. – 379 с.

15. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат. збірник / Відп. за вип. І.І. Осипова. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – Ч. І. – 380 с.

16. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат. збірник / Відп. за вип. І.І. Осипова. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – Ч. І. – 377 с.

17. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2011 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат. збірник / Відп. за вип. І.І. Осипова. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – Ч. І. – 368 с.

18. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2010 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат. збірник / Відп. за вип. І.І. Осипова. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – Ч. І. – 368 с.